

Pedro Calderón de la Barca

Elämä on unta

Suomentanut Arto Rintala

Elämä on unta

Pedro Calderón de la Barca

Elämä on unta

Esipuhe, suomennos ja selitykset
Arto Rintala

FAROS

Turku 2023

Espanjankielinen alkuteos: *La vida es sueño*, 1635

Kirjallisuuden vientikeskus FILI on tukenut tämän kirjan kääntämistä.

Suomentaja on saanut Taiteen edistämiskeskuksen kohde- ja korona-apurahat ja Alfred Kordelinilta apurahan käännöstyötä varten.

© Arto Rintala ja Faros-kustannus Oy

ISBN 978-952-7442-05-0 (painettu)

ISBN 978-952-7442-06-7 (e-kirja)

www.faroskustannus.fi

Kustantaja: Faros-kustannus Oy, Turku

Painopaikka: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

Sisällys

Suomentajan esipuhe	7
Elämä on unta	19
Ensimmäinen näytös	21
Toinen näytös	57
Kolmas näytös	105
Selityksiä	150

Suomentajan esipuhe

Harva yksittäinen teos onnistuu vangitsemaan niin monia aikakautensa maailmankuvan keskeisiä kysymyksiä yhtä runollisella tavalla kuin Pedro Calderón de la Barcan (1600–1681) tunnetuin näytelmä *Elämä on unta* (*La vida es sueño*, 1635). Barokin ajan maailma on tietysti monessa suhteessa varsin kaukana tämän hetken todellisuudesta – erityisesti ”puhtaimmassa” muodossaan, sellaisena kuin se toteutui katolisessa vastauskonpuhdistuksen Euroopassa – mutta monet näytelmän teemoista puhuttelevat epäilemättä myös nykylukijaa.

Todellisuuden ja olemassaolon perusluonnetta epäilevä, eläimellisestä tilastaan kohti ihmisyyttä ponnistava prinssi Sigismund, kohtalonsa omiin käsiinsä ottava petoksen uhri, sukupuoliroolinsa rajoitukset ylittävä Rosaura sekä aikansa huipputieteeseen kammottavin seurauksin luottava kuningas Vasili, taustallaan kaaokseen vajoava myyttinen Puolan valtakunta, nostavat esille kysymyksiä, jotka pohjimmiltaan ovat yhtä relevantteja myös meidän ajassamme: mikä on lopulta-kin todellista, missä kulkee mahdollisen raja, mikä tekee inhimillisestä olennosta inhimillisen, mikä on oikein – ja ennen kaikkea, onko se, minkä me yleensä miellämme todeksi, totta

alkuunkaan?

*

Calderón, Espanjan kirjallisuuden kultakauden viimeinen suuri nimi, syntyi vähävaraiseen alhaisaateliseen perheeseen Madridissa 17. tammikuuta 1600. Hän menetti vanhempansa suhteellisen varhaisella iällä – äiti, flaamilaissukuinen doña Ana María de Henao kuoli synnytykseen Pedron ollessa 10-vuotias ja isä, hovikirjurina ja varainhoitajana työskennellyt don Diego Calderón, menehtyi äkillisesti viisi vuotta myöhemmin.

Pedro aloitti opintonsa jesuiittojen johtamassa Colegio Imperialissa ja jatkoi valmistuttuaan Alcalá de Henaresin yliopistossa, mutta isän kuoleman jälkeen opinnot keskeytyivät testamenttiriitoihin perheen lasten ja don Diegon uuden vaimon välillä. Pedro muutti opintojen perässä Salamancaan ja valmistui Espanjan vanhimman yliopiston lakitieteellisestä vuonna 1619.

Seuraavan vuosikymmenen aikana hän osallistui Italian ja Flanderin sotaretkille, joutui ajoittaisiin kahnauksiin lain kanssa ja nousi suureen suosioon niin Madridin ja muiden ajan metropolien teatteriyleisön kuin näytelmähuvituksiin ihastuneen hovinkin silmissä. Calderónin ensimmäinen, menestykseksi osoittautunut näytelmä *Amor, honor y poder* kantaesitettiin kesäkuussa 1623. Calderónista tuli nopeasti Filip IV:n hovin suosikkidramatisti ja vuonna 1635 hänet nimitettiin hoviteatterin johtajaksi. Kuningas tarjosi Calderónille myös vaa-dittavat edellytykset eteenpäin pääsyyn nimittäessään tämän Santiagon ritarikunnan jäseneksi – tosin paavin erityisluvalla, sillä kirjailijan isän katsottiin tahranneen perheen aateluuden harjoitettuaan kirjurin palkkatyötä.

Kirjailijanuransa ohella Calderón toimi armeijan ja korkeim-paan ylhäisöön kuuluvien isäntien palveluksessa 1640-luvulle asti. Moitteettoman palveluksen johdosta Calderónille myön-

nettin eläke, mutta yleisesti ottaen vuosikymmen osoittautui hänelle varsin raskaaksi niin ammatillisista kuin henkilökoh-
taisistakin syistä: Espanjan teatterit suljettiin kirkon painos-
tuksesta vuosien 1644–1649 väliseksi ajaksi, Calderónin läheiset
veljet Diego ja José menehtyivät ja avioliiton ulkopuolella syn-
tyi Calderónin ainoa jälkeläinen, Pedro José, jonka ylläpitoon
enimmäkseen varsin heikosta toimeentulosta kärsinyt kirjailija
käytti sotilaseläkkeensä.

Vuonna 1651 Calderón otti vastaan pappisvihkimyksen.
Työskenneltyään muutaman vuoden kirkollisessa virassa To-
ledossa, missä näytelmien kirjoittamista harrastavaa pappis-
miestä paheksuttiin avoimesti, Calderón palasi hovin yhtey-
teen Madridiin, missä hänet nimitettiin Filip IV:n yksityiseksi
sielunhoitajaksi (*capellán de honor del rey*). Elämänsä loppu-
puolella Calderón oli paitsi merkittävä hovin vaikuttaja, myös
maan suosituin näytelmäkirjailija. Hän jatkoi kirjoittamista
viimeisiin elinpäiviinsä ja menehtyi korkeassa iässä 25. touko-
kuuta 1681. Espanjan kulttuurin kultakauden, Siglo de Oron,
katsotaan yleisesti päättyvän hänen kuolemaansa.

*

Calderón kirjoitti omien laskujensa mukaan 110 pitkää näytel-
mää ja kahdeksankymmentä lyhyempää kappaletta. Hän oli
monialainen kirjoittaja, jota kiinnostivat kaikenlaiset draaman
lajit ja jälkipolvet ovat yrittäneet luokitella hänen tekstejään
monen näköisten nimilappujen alle. Usein mainittuihin kate-
gorioihin kuuluvat filosofiset näytelmät, kuten *Elämä on unta*,
historiallisiin tapahtumiin tai antiikin mytologiaan pohjautuvat
kappaleet, satunäytelmät, aikakauden suosimat kunniadraa-
mat, miekka & viitta -tyyppiset seikkailutarinat, juonittelu- ja
tilannekomediat, tunnettuihin kansanperinneaiheisiin poh-
jautuvat näytelmät sekä erilaiset välinäytökset ja muut lyhyet
kappaleet. Yhteistyössä Juan Hidalgo de Polancon (1614–1685)

kaltaisten säveltäjien kanssa Calderón oli myös *zarzuelan*, ope-rettiteatteria ja pienimuotoista oopperaa vastaavan, suureen suosioon nousseen musiikkiteatterin varhaisia kehittäjiä.

Siinä mielessä kuin Calderónin aikalaiset asian useimmiten näkivät, keskeisin jakolinja oli nimenomaan ero ”maallisia” aiheita käsittelevän *comedian* ja uskonnollisiin aiheisiin pohjautuvien mysteerinäytelmien (*autos sacramentales*) välillä. Pappismiehenä Calderón kirjoitti erityisesti uransa loppupuoliskolla suuren joukon mysteeridraamoja. Keskiajalta juontuvan perinteen jatkajana hän jääkin yhdeksi länsimaisen teatterihistorian viimeisistä merkittävistä tyylilajin edustajista.

Myöhemmän historian kannalta on oleellista panna merkille Calderónin työ maallisten näytelmien ilmaisuvarojen ja aihepiirien laajentajana. Espanjalaisen teatterin kulta-aika jatkautuukin selvästi kahden merkittävimmän dramatistin, Félix Lope de Vega (1562–1635) ja Calderónin hallitsemiin kausiin. Heidän elämäntyönsä myötä käsitys teatteri-ilmaisun mahdollisuuksista laajeni verrattain lyhyessä ajassa suorastaan räjähdysmäisesti niin taiteellisessa kuin tuotannollisessakin mielessä, kun teatterista samanaikaisesti tuli ennen näkemättömän suosittua kansanhuvia. 1500-luvun puolivälin yksinkertaisia farsseja improvisoiduilla näyttämöillä esittävistä muutaman hengen kiertävistä näyttelijäryhmistä tultiin muutamassa vuosikymmenessä varsin pitkälle.

Hovidramatistina Calderón työskenteli läheisesti aikansa merkittävimpien skenografien, Cosme Lottin (n. 1571–1643) ja Baccio del Biancon (1604–1657) kanssa. Hovissa järjestetyt esitykset olivat ajalle ominaisesti loistokkaita ja niiden näyttämötekniikka oli suureellista ja mutkikasta: Calderónin Odysseus ja Kirke -teemaisen näytelmän *El mayor encanto, Amor* ensiesityksissä 1635 käytettiin kuninkaan huvipalatsille rakennettua tekojärveä saarinäyttämöineen. Calderónin ja Lottin tiedetään riitaantuneenkin kysymyksestä, onko teksti taustaa varten vai päin vastoin. Sovinnon jälkeen syntynyttä lopputulosta ihastu-

Puolan kuningaskunnan laillinen kruununperijä Sigismund on viettänyt koko elämänsä kivisen tornin vankina karun vuoristoerämaan keskellä, sillä hänen isänsä, astrologikuningas Vasili pelkää kauhean ennustuksen toteutumista. Kaukaa itäisiltä mailta saapuu naamioitunut aatelisneito Rosaura hakemaan kostoa miehelle, joka petti ja hylkäsi hänet. Vanha kuningas Vasili on valmis luovuttamaan paikkansa seuraajalleen ja hovi on kutsuttu koolle kuulemaan uutisia, jotka järkyttävät koko valtakuntaa.

Pedro Calderón de la Barcan näytelmää *Elämä on unta* (*La vida es sueño*, 1635) pidetään Espanjan kultakauden draaman huippuna. Arto Rintalan uutena suomennoksena ilmestynyt barokkiallegoria pohdiskelee syvällisesti vapaan tahdon merkitystä sekä kuvitelmien ja todellisuuden välistä ristiriitaa.

Hovijuonittelujen ja perhesuhteiden taustaa vasten *Elämä on unta* tutkii ihmismielen salaisuuksia: mikä on lopulta todellista, missä kulkee mahdollisen raja, mikä tekee inhimillisestä olennosta inhimillisen, mikä on oikein – ja ennen kaikkea, onko se, minkä me yleensä miellämme todeksi, totta alkuunkaan?

ISBN 978-952-7442-05-0

www.faroskustannus.fi

Kannen maalaus: José de Ribera, *El sueño de Jacob*. Museo del Prado, Madrid.